

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.85.15>

В. Б. Вишківська

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки педагогічного факультету
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Л. І. Кондратенко

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри інформаційних технологій і інновацій
ПВНЗі «Українсько-американський університет Конкордія»

В. М. Мирошніченко

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

У статті визначено провідні концепти професійно-педагогічної підготовки в умовах становлення інноваційної освітньої парадигми у контексті сучасних трансформаційних перетворень у соціумі.

Доведено необхідність створення цілісного професійного освітнього інформаційного середовища, яке сприятиме становленню та розвитку системи інноваційної освіти на основі впровадження інноваційних педагогічних та інформаційних технологій з метою забезпечення мобільності, стабільності, ефективності підготовки фахівців.

Обґрунтовано думку про те, що модернізація професійної освіти передбачає уточнення та оновлення її змісту на основі вимог сучасного суспільства та виробництва; компетентність фахівця як освіченої та професійно успішної особистості визначається здатністю реалізувати отримані знання, уміння та навички у конкретній соціально-професійній діяльності.

Визначено, що ключові зміни у змісті освіти і в організації освітнього процесу у вищій школі передбачають: розвиток електронного навчання та перехід на якісно новий інформаційний рівень з метою підвищення ефективності управління освітнім процесом; переведення студента з пасивної позиції об'єкта навчально-пізнавальної діяльності в активну, рефлексивно-дослідницьку позицію суб'єкта; забезпечення єдності глибокої теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців.

Розкрито сутнісні характеристики тьюторської технології навчання, яка реалізується на засадах індивідуалізації, спрямовується на побудову індивідуального маршруту професійної освіти, надає студентам з різними освітніми особливостями та потребами можливість гнучкого освоєння обраної освітньої програми.

Акцентовано на значущості процесу диверсифікації, для якого характерним є підвищення гнучкості освітнього процесу, модернізація змісту і технологій підготовки фахівців; удосконалення механізмів посилення її практичної спрямованості; осучаснення моделей соціального та професійного обліку фахівця відповідно соціального замовлення.

Ключові слова: освітня парадигма, професійна освіта, професійна підготовка спеціалістів, модернізація, тьюторинг, індивідуалізація навчання, диверсифікація.

XXI століття більшість учених пов'язують із настанням епохи інновацій у сфері професійної освіти. Формування інноваційної економіки, потреба в швидкій адаптації до запитів і вимог динамічного світу вимагає модернізації системи освіти, що є основою динамічного економічного зростання і соціального розвитку суспільства, фактором благополуччя громадян і безпеки країни.

Парадигма розвитку сучасного суспільства спрямована на розширення функції освіти як соціокультурного феномена, як одного з найважливіших чинників соціальної стабільності, культури,

виховання креативної, мобільної особистості, підготовки відповідальних фахівців, які вміють досягати поставлених цілей в динамічних освітніх ситуаціях за рахунок володіння методами вирішення широкого класу професійних завдань, готових здійснювати інноваційну діяльність, постійну рефлексію з приводу знань про світ, культуру, людину.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Особливості становлення нової освітньої парадигми досліджують М. Овгіннікова, В. Безрукова, Є. Пінчук та ін.

Основним тенденціям сьогодення, які обумовлюють зміни освітньої парадигми присвячено праці В. Лугового, В. Кременя.

Проблеми створення й використання інновацій у вищій школі, умови їх ефективного функціонування, проєктування інноваційних педагогічних технологій організації взаємодії викладачів і студентів знайшли відображення у працях Г. Бекер, Е. Брукінг, Дж. Коулман, М. Волинської, М. Ільїна та ін.

Неабиякий науковий інтерес становить для дослідників і проблема диверсифікації як сучасної тенденції оновлення вищої професійної освіти. Різні її аспекти розглянуті у роботах таких зарубіжних та вітчизняних учених: І. Ансофф, О. Білоус, В. Білошапки, О. Гаврилюк, Г. Загорій, С. Ілляшенко, М. Корінко, М. Портера та ін.

Предметом особливої уваги є проблема індивідуалізації освітнього процесу у вищій школі та підготовки студентів до різних видів професійної діяльності (А. Алексюк, В. Володько, М. Євтух, В. Лозова, О. Пехота, І. Унт та ін.).

Постановка проблеми в узагальненому вигляді. Водночас, залишаються недостатньо дослідженими питання впровадження нової стратегії професійної підготовки, яка передбачає модернізацію змісту, методів і форм освітнього процесу з урахуванням таких чинників як відкритість, самоорганізація, саморозвиток, креативність мислення тощо. Зазначені чинники стають базовими в розробці і впровадженні новітніх технологій навчальної діяльності, які забезпечують нестандартні підходи до навчання, повноту і високу якість предметних знань, актуалізацію міжпредметних зв'язків, наукову-дослідницьку роботу, професійне становлення і професійну адаптацію майбутнього фахівця.

Мета статті – визначити провідні концепти професійно-педагогічної підготовки в умовах становлення інноваційної освітньої парадигми у контексті сучасних трансформаційних перетворень у соціумі.

Виклад основного матеріалу. В історії розвитку людства із другої половини ХХ століття настала постіндустріальна епоха, яку називають «інформаційним суспільством», «суспільством знань», у якому найважливішу роль відіграють знання та інформація, а освіта експансується у всі громадські інститути та організації, стає їх провідною функцією.

ХХІ століття учені назвали століттям «культуроцентричного суспільства», в якому навчальні заклади стають центрами культури і науки, забезпечуючи в умовах нової соціокультурної освітньої парадигми перехід від простої передачі знань, умінь та навичок, до формування готовності діяти в динамічно змінних соціальних умовах, брати участь у плануванні власного роз-

витку і розвитку країни, здатності передбачати наслідки своїх дій [2].

Очевидно, світ змінюється. Нове суспільство потребує і нової парадигми розвитку професійної освіти – освіти сталого суспільства, у якій має бути враховано: – прискорення темпів розвитку, що потребує підвищення рівня та скорочення циклів оновлення знань; – зменшення періодів оновлення технологічних процесів, що вимагає постійного навчання та освіти людини «впродовж життя»; – швидкий розвиток електронної комунікації, Інтернету, інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечує можливість масового навчання людей, незалежно від віку та місця проживання.

Збагачується, своєю чергою, і поняття «кваліфікація працівника», зокрема такими характеристиками, як розширення і ускладнення необхідних знань, спроможність виконувати нові функції, які вимагають більш високих інтелектуальних, психофізіологічних якостей. Основою проєктування змісту професійної освіти, розробки діагностичних методик, що визначають рівень розвитку ключових кваліфікацій, стає сучасна модель випускника, на яку, як на професійний еталон (суб'єктивне уявлення про якості та поведінку особистості, що виявляються у трудовій професійній діяльності) спрямовується професіоналізація особистості [8, с. 56]. При цьому слід взяти до уваги, що на процес професійного формування особистості впливають внутрішні та зовнішні чинники (індивідуальні характеристики особистості та соціальні фактори мотивуючого характеру, які забезпечують інтелектуальне та психологічне становлення особистості майбутнього фахівця) [13]. Сьогодні затребуваного працівника має характеризувати здатність до прийняття рішень, самостійність у роботі, розуміння виробничої системи, вміння оволодівати новими технологіями і методами праці.

Техніко-технологічна складова вирішальною мірою впливає на трудовий потенціал і визначає якість праці, а також потребує підвищеної уваги до проблеми накопичення знань фахівців, професійних навичок і досвіду [12, с. 103]. Інноваційна парадигма розвитку вищої професійної освіти, як стверджує Г. Климова, передбачає такий спосіб організації діяльності закладу вищої освіти, який забезпечує підготовку спеціалістів під час продукування нових знань і трансформації їх у товар, якого потребує суспільство [7]. Сучасна тенденція інкорпорування ідеалів ринку в освітній процес, в організацію наукової роботи вищої освіти примушує заклад вищої освіти жити не за логікою соціального інституту, а за логікою виробництва. Тому очевидно, що в умовах суспільства знань і економіки знань, університети мають якомога швидше адаптуватися до принципово нової соціокультурної ситуації, до нової динаміки ринку праці, який

потребує постійного оновлення спеціалізованих професійних знань і відповідно, нових форм їх трансляції і використання у навчанні [5, с. 45].

На сьогодні, деякі новації вже реалізовано. З-поміж них: перехід на дворівневу систему підготовки кадрів; перегляд змісту основних освітніх програм відповідно до вимог МОН України та їх подання за модульним принципом; реалізація компетентнісного підходу; впровадження бально-рейтингової системи оцінки й контролю якості освіти замість п'ятибальної [7].

Зміни у змісті освіти і в організації освітнього процесу у вищій школі також передбачають:

- розвиток електронного навчання та перехід на якісно новий інформаційний рівень з метою підвищення ефективності управління освітнім процесом. Особливого значення при цьому набуває інформаційна культура викладача, яка включає світоглядний та технологічний компоненти. Світоглядний компонент складається з етичних, психологічних, соціальних, емоційно-естетичних характеристик та відображає ціннісне ставлення викладача до роботи з інформацією. Технологічний – з інформаційних умінь, пов'язаних із освоєнням раціональних прийомів самостійного пошуку та обробки інформації із застосуванням комунікативних технологій. Інформаційна культура вимагає, перш за все, від викладача і від студента нових знань та умінь, особливого стилю мислення, що забезпечує їм необхідну соціальну адаптацію до змін і гарантує гідне місце в інформаційному суспільстві та виконує регулятивну, пізнавальну, комунікативну функції [9; 11];

- переведення студента з пасивної позиції об'єкта навчально-пізнавальної діяльності в активну, рефлексивно-дослідницьку позицію суб'єкта, при взаємній взаємодії з викладачем, що націлює на використання переважно інтерактивних та активних методів навчання. Поступово така взаємодія спонукає до продуктивної пізнавальної та практичної діяльності [1];

- забезпечення єдності глибокої теоретичної та практичної підготовки шляхом поєднання аудиторної діяльності студентів теоретико-методологічного характеру з добре продуманою керованою самостійною роботою студентів та реалізацією різних рівнів пізнавальної діяльності (від виконання найпростіших операцій та досягнення конкретних показників попереднього рівня до досягнення високоефективної творчої діяльності на подальших рівнях).

Особливу увагу слід зосередити на підвищенні ролі безперервної самоосвіти студентів. Ми глибоко переконані в тому, що по справжньому ефективним освітнім процес стає лише за активної та узгодженої взаємодії викладача, як керівника самостійної роботи студента, та самого студента, готового до самоосвітньої діяльності [3]. Реалізувати

дану умову можна у процесі розвитку у студентів потреби в самоосвіті, що спонукає до усвідомленої розумової діяльності, яка, своєю чергою, набуває особистісного сенсу і пов'язується з певними перспективами не тільки в навчальній діяльності, а й у подальшій професійній.

Реалізація цієї потреби пов'язана з удосконаленням освітніх методик на основі формування індивідуальних програм, орієнтованих на інноваційні технології та взаємодію освіти, науки й практики.

Одним зі способів успішної реалізації даних методик є впровадження тьюторської діяльності в освітній процес закладу вищої освіти. На думку Н. Дем'яненко, тьютор – це універсальна педагогічна професія в реалізації ідеї індивідуалізації освіти на будь-яких її щаблях [3, с. 9]. Він виступає наставником, здатним тактично спрямовувати тьюторанта у навчально-професійних питаннях, забезпечувати розробку та реалізацію індивідуальних освітніх програм, професійних маршрутів.

Можна стверджувати про те, що система тьюторингу як засобу підтримки навчальної діяльності студентів з урахуванням особливостей їх особистості, пізнавальних стратегій, освітніх та професійних потреб є поєднанням використання таких його функцій, як створення особливого середовища міжсуб'єктного співробітництва між тьютором та студентом, формування індивідуальної освітньої траєкторії й підтримки з ключових дисциплін, що розширює це середовище за межі навчального простору. В основі тьюторської технології лежить системне поєднання компетентнісного підходу, особистісно-орієнтованої освіти та концепції безперервного навчання, що дозволяє створити варіативну освітню методику з можливістю гнучкого використання основних методичних прийомів індивідуалізованого навчання.

Індивідуалізація освітнього процесу активізує пізнавальну діяльність студента і веде до зміни ролі викладача з традиційно-контролюючої на управлінську: формування установок, визначення інформаційного середовища, включення індивідуалізованої форми організації навчання до структури заняття. Така реорганізація спрямована на підвищення якості навчання, забезпечення його «прозорості», покращення методичного забезпечення, збільшення мобільності студентів та викладачів і здійснюється шляхом відбору змісту, який може коригуватися, синтезуватися в індивідуальні програми та елективні навчальні дисципліни, а також розвитком науково-дослідної діяльності студентів [4, 33-34].

Таким чином, індивідуалізація навчання являє собою динамічну систему, яка характеризується цілісністю, особистісною спрямованістю та охоплює усі ланки процесу навчання (мету, зміст, методи, засоби) [6].

У контексті розгляду проблеми розвитку сучасної професійної освіти необхідно зауважити і про процес диверсифікації, для якого, як зазначає П. Ясінець характерним є підвищення гнучкості освітнього процесу, модернізація змісту і технологій підготовки фахівців; удосконалення механізмів посилення її практичної спрямованості; осучаснення моделей соціального та професійного обліку фахівця відповідно соціального замовлення, створення умов для побудови індивідуальних освітніх траєкторій, які забезпечуються наявністю варіативних навчальних програм для різних типів професійних навчальних закладів та ін. [14]. Концептуальним підґрунтям такої ідеї, як доводить Л. Оліфіра, стають принципи випереджувального характеру освіти, демократизації, відкритості, доступності, гнучкості, особистісної спрямованості та неперервності [10, с. 157 – 170].

Модернізація системи вищої освіти за цими напрямками передбачає перенесення акценту з процесу навчання на його результати, зміну ролі викладача, організацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії, продуктивного партнерства. Означені зміни потребують ряду змістово-процесуальних перетворень у всіх компонентах педагогічної системи: в цінностях, цілях, змісті, процесі й результатах навчання і виховання, в характері діяльності викладачів і студентів, формах і методах навчання і виховання, контролю і самоконтролю, в інформаційно-освітньому середовищі тощо [7].

Відтак, на разі у вітчизняній системі професійної освіти реалізується новітня методологія підготовки фахівців, яка досліджує не тільки кваліфікаційну, а й компетентнісну модель спеціаліста. Рівень сформованості професійної компетентності визначається розвиненістю наступних складових: науково-дослідної (здійснення збору, аналізу, обробки та систематизації науково-технічної інформації; вміння брати участь у всіх фазах досліджень; вміння використовувати досягнення науки та техніки, передовий вітчизняний та зарубіжний досвід); організаційно-управлінської (здійснення взаємодії з фахівцями суміжного профілю). Важливе місце займають якісні характеристики особистості, які формуються сучасними професійними освітніми технологіями і визначають перспективу та стратегію її подальшого професійного шляху [13].

Вище викладене засвідчує, що в умовах інноваційної парадигми розвитку сучасного суспільства щодо професійної підготовки фахівців необхідно дати відповіді на наступні запитання: як необхідно організувати освітній процес, аби випускник ЗВО був конкурентоспроможним, професійно мобільним; як підвищити адаптованість випускників до життєдіяльності в умовах наростаючого динамізму та невизначеності, підготувати їх як активних суб'єктів «освіти впродовж життя»,

коли зміна спеціальності, професії, місця роботи відбувається не один раз.

Висновки. Отже, парадигма розвитку сучасного суспільства актуалізує інноваційно-діяльнісні координати освіти в проблемно-смысловому просторі особистості, її спрямуванні до багатофакторного самопізнання, самореалізації, саморозвитку.

Вивчення методологічних та теоретико-практичних питань розвитку вищої педагогічної освіти дозволяє стверджувати про її прагнення привести професійну підготовку у відповідність до нових соціальних реалій та нових стандартів. Державна політика у сфері вищої освіти передбачає запровадження різноманітних актуальних програм освіти, альтернативних технологій навчання та авторських методик викладання у поєднанні з інноваційними концепціями формування професійних знань та навичок студентів, елективних курсів, програм практичної підготовки спеціаліста та програм самоосвіти, що передбачають можливість формування індивідуальної траєкторії навчання студента. Усе це у комплексі сприятиме забезпеченню сучасної якості освіти на основі збереження її фундаментальності та відповідності актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства, держави; дозволить поєднати прагматику професійної підготовки фахівця з «прагматикою» фундаментальних знань, завдяки яким інноваційне суспільство забезпечить потреби цивілізаційного розвитку, збереже і посилить його гуманістичний потенціал, наповнить життя і діяльність людини смислами.

Список використаної літератури:

1. Вишківська В.Б. Суб'єктність студентів у навчальному процесі необхідна умова формування професійної компетентності. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. 2008. Вип.8 (18). С. 2-4.
2. Воронкова В.Г. Філософія: Навч. посібник. К.: ВД „Професіонал”, 2004. 526 с.
3. Дем'яненко Н. М. Тьюторство як професія та інструмент індивідуального супроводу в освіті. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Історико-педагогічні студії: зб. наук. пр. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 11–12. С. 5–11.
4. Індивідуалізація навчального процесу на шляху європейської інтеграції вищої освіти України: Матеріали міжнародної науково-методичної конференції. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2009. 179 с.
5. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія / за ред. П. Ю. Сауха. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. 444 с.
6. Єремєєва В.М. Індивідуалізація як перспективний спосіб створення технологічних сис-

- тем професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя // Професійна педагогічна освіта: системні дослідження: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 210-230.
7. Климова Г.П. Інноваційний розвиток вищої освіти України: методологічний аспект аналізу. Право та інноваційне суспільство. 2013. № 1. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pric_2013_1_10.
 8. Лапшина В.Л. Професіоналізація: сутність та структура поняття. Соціологія, 2005. С. 54-58.
 9. Левшин М. М. Педагогічна сутність поняття "інформаційна культура особистості". Вища освіта України. 2002. № 3. С. 67-74.
 10. Оліфіра Л. М. Диверсифікація неперервного підвищення кваліфікації керівних і педагогічних працівників в умовах відкритої післядипломної освіти / Відкрита освіта: інноваційні технології та менеджмент: кол. монографія / за наук. ред. М. О. Кириченка, Л. М. Сергєєвої. Київ :Вид-во Ін-ту обдарованої дитини НАПН України, 2018. 440 с.
 11. Степанов В.Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті. Вісник Харківської державної академії культури. 2010. Вип.30. С. 173-179.
 12. Тельнов А.С. Управління якістю праці на промислових підприємствах: Монографія. Хмельницький: ХНУ, 2005. 290 с.
 13. Ягупов В.В. Військова психологія: [підручник] / В.В. Ягупов. К.: Тандем, 2004. 656 с.
 14. Ясінець П. С. Професійна підготовка у ВНЗ. Київ: Лібра, 2008. 212 с.

Vyshkivska V., Kondratenko L., Miroshnichenko V. Peculiarities of professional and pedagogical training in the conditions of the formation of an innovative educational paradigm

The article defines the leading concepts of professional and pedagogical training in the conditions of the formation of an innovative educational paradigm in the context of modern transformational transformations in society.

The need to create a holistic professional educational information environment, which will contribute to the formation and development of the system of innovative education based on the introduction of innovative pedagogical and information technologies in order to ensure mobility, stability, and efficiency of specialist training, has been proven.

The opinion that the modernization of professional education involves clarifying and updating its content based on the requirements of modern society and production is substantiated; the competence of a specialist as an educated and professionally successful individual is determined by the ability to implement the acquired knowledge, abilities and skills in a specific social and professional activity.

It was determined that the key changes in the content of education and in the organization of the educational process in higher education include: the development of electronic learning and the transition to a qualitatively new information level in order to increase the efficiency of the management of the educational process; transfer of the student from the passive position of the object of educational and cognitive activity to the active, reflective and research position of the subject; ensuring the unity of deep theoretical and practical training of future specialists. The essential characteristics of tutoring learning technology, which is implemented on the basis of individualization, is aimed at building an individual route of professional education, provides students with various educational characteristics and needs the opportunity to flexibly master the chosen educational program.

Emphasis is placed on the significance of the diversification process, which is characterized by increasing the flexibility of the educational process, modernization of the content and technologies of training specialists; improvement of mechanisms for strengthening its practical orientation; modernization of the models of social and professional accounting of the specialist according to the social order.

Key words: *educational paradigm, professional education, professional training of specialists, modernization, tutoring, individualization of training, diversification.*